

Др Маџа М. Кулаузов, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Kulauzov@pf.uns.ac.rs

ПОНОВЉЕЊЕ ПАРНИЦЕ ПО ОДРЕДБАМА ЗАКОНИКА О ГРАЂАНСКОМ СУДСКОМ ПОСТУПКУ ИЗ 1865. ГОДИНЕ¹

Сажетак: У раду је анализирано поновљење парнице које је представљало једини ванредни правни лек по одредбама Законика о грађанском судском поступку из 1865. године. Размотрени су сви значајни аспекти овог правног средства – предиспозитивке и разлози за изјављивање правног лека и поступак по предлогу за поновљење парнице. Иако су измене и дојуне законских одредаба о поновљењу парнице у дугом времену важења процесне кодификације биле заиста малобројне, увидом у архивску грађу сачувану у фонду Државни савет Архива Србије може се закључити да је пре усвајања Законика из 1865. вођена расправа између министра правде и Саветске комисије о појединим предложеним законским решењима, између остало, и у погледу ванредних правних лекова. Дакле, пројекат Законика из 1865. није усвојен у првобитној верзији већ су неке одредбе нацрта измењене пре његовог озакоњења, да би већ 1872. уследио предлог измена и дојуна појединих законских чланова, међу којима су и они о поновљењу парнице. Мада нацрт из 1872. никад није озакоњен, само његово постојање свакако указује на то да је у јуриспруденцији долазило до неједнообразног постојања и проивречног тумачења појединих нормативних решења из те области. Сачувана архивска грађа показује да су најсигурнија била ишћања могућности поновљења парнице вођене пред изабраним судом, суда надлежног да поступи по изјављеном правном леку, као и да ли се понављање може изражити само једном или и више пута по различитим основама.

Кључне речи: Парнично законодавство, грађански судски поступак, правоснажне судске одлуке, поновљење парнице, Касациони суд.

¹ Рад је настао као резултат научног ангажовања на пројекту Правног факултета у Новом Саду под називом „Правна традиција и нови правни изазови“ у 2017. години.

1. УВОД

„Правда је прва и најпреча друштвена дужност: да би се она дала вршити, постављене су судије.“² Међутим, могуће су разне грешке у суђењу које резултирају доношењем незаконите или неправедне одлуке у првом или другом степену.³ Да би се остварила адекватна правна заштита субјективних грађанских права, незаконитости у одлучивању могле су се у српском процесном законодавству XIX века отклонити „повторним суђењем“ у кривичним делима и „поновљењем спора“ у грађанским парницама.⁴ Иако је поновљење парнице било једино ванредно правно средство по одредбама парничног законика из 1865, имало је широку примену јер је било дозвољено против свих судских одлука, и коначних и извршних, само под условом да употреба редовних правних лекова више није била могућа.⁵ Дакле, није постојала тзв. „забрана прескакања инстанци“ јер допуштеност правног лека није зависила од тога да ли је побијана одлука пре наступања правоснажности била побијана жалбом. На тај начин су пружене бројне процесне могућности за отклањање незаконитости и неправилности у раду нижих судских инстанци.⁶

2. ФОРМУЛИСАЊЕ ОДРЕДАБА О ПОНОВЉЕЊУ ПАРНИЦЕ У ЗАКОНСКОМ ПРОЈЕКТУ

Нацрт процесне кодификације израдио је министар правде Рајко Лешјанин и, уз пропратно писмо, поднео га Државном савету на одобрење.⁷ Савет

² Јован М. Лешјанин, *О ѧримеравању закона ѧо Мурлону, Правда – лисѧ за све ѧране ѧравних наука*, број 23 од 20. августа 1869, 681.

³ Вид. Маша Кулаузов, „Редовни правни лекови по одредбама парничног законодавства из 1853. и 1860. године“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду (Зборник радова ПФНС)* 3/2016, 862–863.

⁴ Стеван Максимовић, *Збирка суцких решења и чланака о ѧраву III*, Београд 1879, 7.

⁵ Драгољуб Аранђеловић, *Поновљење ѧарнице, Правне расѧраве*, Београд 1921, 77–78. Интересантно је да је понављање поступка било предвиђено и у првом целовитом стручном нацрту законика о грађанском поступку из 1845. чији је аутор знаменити законописац Јован Хаѧић. – Вид. Урош Станковић, „Нацрт законика о грађанском поступку Јована Хаѧића (1845)“, *Зборник радова ПФНС* 2/2013, 499.

⁶ Могућности отклањања грешака у суђењу су по одредбама првог парничног процесног законика далеко рестриктивније постављене. Наиме, ванредно правно средство под називом *обновљење ѧарнице* могло се употребити само против извршних пресуда. Вид. чл. 664 Законика о судејском поступку у парницама грађанским за Књажество Србију (у даљем тексту: Законик из 1853. године), Београд 1853.

⁷ Писмо Министра правде Државном савету од 23. новембра 1864. године, Архив Србије у Београду (у даљем тексту: АС), фонд *Државни савет* (у даљем тексту: ДС), 1865, број (у даљем тексту: бр.) документа 53, лист (у даљем тексту: л.) 1.

је своје чланове обавестио о законском пројекту министра на седници одржаној 26. новембра 1864. године, и том приликом је именовано Комисију коју су чинили државни саветници Димитрије Црнобарац, Филип Христић, Ђорђе Ценић и главни секретар Совјета Димитрије Матић. Комисија је имала задатак да размотри законски пројекат и своје мишљење о њему поднесе Савету.⁸

Поновљењу парнице посвећена је четрнаеста глава пројекта од седам чланова (чл. 444-450) који се односе на случајеве и рокове у којима је дозвољено поновљење, као и на поступање по изјављеном правном средству. Саветска комисија је најпре сугерисала министру да се став II члана 444 који гласи: „Поновљење парнице дозвољава се ако друга страна на то пристаје“ избрише као сувишан, јер, уколико су испуњени прописани услови за обнову поступка, потпуно је неважно да ли противна страна на то пристаје. Министар је ову сугестију одмах прихватио, тако да је у пројекту након прихваћених измена II став гласио: „Поновљење парнице дозвољава се ако понављач докаже...“⁹ након чега су таксативно наведени случајеви у којима се могло тражити поновљење. Поновљење је било дозвољено уколико је спор пресудио судија који је био подмићен, који је по препоруци виших власти донео одлуку која није била у складу са законским прописима, или је по слову закона морао бити изузет (тач. 1-3 прве верзије пројекта). Поред разлога који доводе у питање објективност и непристрасност суђења, могла се тражити обнова поступка и: уколико је пресуда заснована на лажним доказима (тач. 4); ако је о истом предмету већ донета друга пресуда за коју предлагач није знао (тач. 5); ако је странка накнадно прибавила доказе које је, да је за њих знала у тренутку вођења парнице могла са успехом искористити (тач. 6); ако је неки од учесника у спору два пута учинио нешто што је био дужан само једном да учини (тач. 7); уколико је странка дошла у посед исправе или су се стекли услови да сведочи лице на које се странка у парници позивала али није могла да употреби ово доказно средство (тач. 8) и ако је тужилац сазнао за исправе или друге доказе од одлучујуће важности за исход спора у тренутку када их више није могао употребити у поступку, или је накнадно сазнао за битне недостатке пресуде или поступка који јој је претходио (тач. 9).¹⁰

Комисији се учинило да пројектом нису обухваћени сви разлози због којих је оправдано уложити правни лек, те да стога набрајање није довољно исцрпно. Након што је саслушао примедбе Лешјанин је прихватио да допуни пројекат у предложеном правцу и после поновљених разговора Комисије и министра одлучено је да тачком 4 чл. 444 буде дозвољено поновљење

⁸ *Ibid.*

⁹ Законик о поступку судском у грађанским парницама (у даљем тексту: Пројекат Законика о судском поступку), АС, ДС, 1865, бр. 53, л. 79.

¹⁰ *Ibid.*, л. 79-80.

парнице уколико је пресуда заснована на лажним исправама. Првобитни пројекат је, уз промену нумерације тачака, допуњен још неким разлозима за поништај: тач. 5 предвиђено је поновљење парнице уколико је пресуда заснована на лажном исказу сведока или лажном налазу вештака; тач. 6 ако је пресуда основана на лажној заклетви; тач. 7 ако је заснована на превари противне странке или сопственог пуномоћника; тач. 10 ако је нека од страна нашла исправе од „решавајуће важности” за своје право, које су пре тога биле „у притежању” противне стране.¹¹ У коначној редакцији члан у којем су набројани разлози за поновљење поступка састојао се од чак тринаест тачака и врло је исцрпно регулисао све могуће ситуације у којима би требало обновити парницу (чл. 444 пројекта одговара чл. 426 коначног текста).¹²

Комисија је заузела став да је члан 449 пројекта у првобитној редакцији непотпун, с обзиром на то да није било предвиђено улагање правног лека против решења којим је надлежни суд одлучивао о поновљењу.¹³ Министар је ову примедбу усвојио и допунио параграф ставом II чија коначна верзија гласи: „Против оваквог решења може се жалба поднети касационом суду.”¹⁴ Остале напомене Комисије нису се односиле на меритум ствари већ само на стилизацију појединих одредаба и њих је министар без дискусије усвојио.¹⁵ И у финалној верзији распоред материје и број параграфа о поновљењу парнице није мењан у односу на првобитни пројекат, већ је само промењена нумерација чланова. Тако се у нацрту на ванредни правни лек односе чланови 444-450, четрнаесте главе,¹⁶ док се у дефинитивној редакцији на исту проблематику односе чланови 426-432 главе петнаест Законика.¹⁷ Законик о грађанском судском поступку од 20. фебруара 1865. ступио је на снагу 16. јуна исте године, од када су сви судови били дужни да, између осталог, и о захтевима за понављање поступка решавају по одредбама овог процесног кодекса.¹⁸

¹¹ Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, АС, ДС, 1865, бр. 53, л. 125-126.

¹² Законик о поступку судском у грађанским парницама од 26. јануара 1865. године (у даљем тексту: Коначна верзија Законика о судском поступку), АС, ДС, 1865, бр. 53, л. 232-233.

¹³ Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, АС, ДС, 1865, бр. 53, л. 126.

¹⁴ Коначна верзија Законика о судском поступку, л. 234.

¹⁵ Извештај Комисије Државном савету од 14. децембра 1864. године, АС, ДС, 1865, бр. 53, л. 126-127.

¹⁶ Пројекат Законика о судском поступку, л. 79-81.

¹⁷ Коначна верзија Законика о судском поступку, л. 232-234.

¹⁸ Распис Министра правде од 3. маја 1865. године, АС, фонд *Министарство правде* (у даљем тексту: МП), 1865, распис (у даљем тексту: Рс) I-69.

3. ПРВИ ПОКУШАЈ ИЗМЕНА И ДОПУНА ЗАКОНСКИХ ОДРЕДАБА О ПОНОВЉЕЊУ ПАРНИЦЕ

До 1872. године није било иницијатива у правцу измена законске регулативе о поновљењу парнице. Тада је министар правде Стојан Вељковић упутио предлог измена и допуна у грађанском поступку свим судовима, са захтевом да га пажљиво размотре и да му своје евентуалне примедбе пошаљу по председнику до краја марта идуће године.¹⁹ Вељковић је предвидео одређене измене у материји обрађеној у глави петнаест која се односи на поступак по ванредном правном леку. Иако оригинални текст нацрта није сачуван, такав закључак несумњиво се намеће из одговора Ужичког окружног суда који се осврће на поједина предложена решења из те области. Наиме, по пријему министровог писмена председник окружног суда именован је четворочлану комисију од тројице судија и једног писара са задатком да размотри нацрт и изјасни се о њему.²⁰

У првобитној редакцији став 1 члана 431 Законика из 1865. гласи: „Суд ће на захтевање поновљења парнице одредити рочиште, и почем учини изслеђење, решиће има ли или нема места поновљењу.“ Како би се спречило бесконачно одуговлачење спора, окружне судије су сматрале да је неопходно став 1 допунити реченицом: „Суд ће закитјевање о поновљењу парнице дати противној страни и уједно одредити рочиште (и. т. д. остаје по старом).“ Противна страна, наиме, није била дужна да се појави на заказаном рочишту нити да се изјасни о траженом поновљењу, али у складу са начелом *audiatur et altera pars* морала је бити упозната са иницијативом покренутом у правцу понављања поступка који је окончан пресудом донетом у њену корист, како би јој била пружена процесна могућност да заштити своје законске интересе.

По мишљењу окружног суда, глава о поновљењу парнице садржи велику правну празнину јер пропушта да регулише случај када парничар добије поновљење и стога се обустави извршење пресуде, а он са друге стране никако не подноси тужбу за главну ствар. У циљу концентрације и убрзања поступка требало је, став је Ужичког суда, прописати петнаестодневни рок у којем молилац мора предати тужбу уколико је није предао уз захтев за поновљење. Судије примећују да није нормирано поступање суда у случају да је уз захтев поднео тужбу. Они сматрају да у таквој ситуацији надлежни суд треба да, након што решење о поновљењу постане извршно, одреди рочиште за суђење.²¹

¹⁹ Претпис Министра правде свим судовима од 28. октобра 1872. године, АС, МП, 1872, бр. 4, л. 12.

²⁰ Председник суда господину Министру правде 12. фебруара 1873. године, АС, МП, 1873, бр. 4, л. 1.

²¹ Примјетбе Ужичког окружног суда на Предлог закона о измјенама и допунама законика о поступку судском у грађанским парницама (у даљем тексту: Примјетбе Ужичког окружног суда), АС, МП, 1873, бр. 4, л. 22.

Како пројекат никад није озакоњен, чему су допринеле и оштре критике на рачун документа у целини и појединих његових одредаба изнете од стране Саветске комисије,²² и питање измене појединих законских решења која се тичу поновљења парнице је за извесно време одложено. Ипак, ст. 1 чл. 431 Законика измењен је 1885. у правцу који је још 1872. предлагао Ужички суд. То значи да се од измена и допуна из 1885. тужба за поновљење парнице достављала противној странци на одговор, а затим се одређивало рочиште на којем је одлучивано о томе да ли има места поновљењу парнице.²³

4. ПРЕПОСТАВКЕ ЗА ИЗЈАВЉИВАЊЕ ПРАВНОГ ЛЕКА ПО ОДРЕДБАМА ЗАКОНИКА ИЗ 1865. ГОДИНЕ

„Поновљење парнице може се тражити због нових доказа, и у течају парнице и после кад пресуда – решење – извршном постане (чл. 426).“²⁴ Пресуде и решења су се могли извршити тек када првостепени суд на захтев заинтересоване стране на судском акту стави ознаку „извршно“ (чл. 462). Међутим, када су у питању одлуке оснажене решењем Касационог суда, поједине судије су сматрале да су овакве пресуде и решења извршни *ipso iure*, моментом достављања странци која је спор изгубила. Како му је министар унутрашњих дела Никола Христић указао на неједнообразност судске праксе у овој материји, министар правде Рајко Лешјанин је 1867. године упутио распис свим првостепеним судовима да и на оваква судска писмена стављају одговарајући натпис „извршно“ зарад униформног поступања, а и да би се избегле забуне извршних власти које често немају повратну информацију да ли је решење уручено или не, те самим тим и да ли могу да га изврше.²⁵

Да би се правни лек изјавио било је довољно да је судска одлука коначна, тј. да се против ње не могу улагати редовна правна средства (тзв. *remedium ordinarium*). Пресуда која се побија правним леком могла је бити и извршна уколико је протекао парнициони рок за добровољно извршење коначне одлуке. Ни таква пресуда се, наравно, није могла побијати редовним правним средствима, што се у јуриспруденцији XIX века називало „извршном силом“ (*Rechtskraft*).²⁶

²² Комисија Државном савету 22. септембра 1872. године, АС, МП, 1872, бр. 6, л. 1-2.

²³ Закон о изменама и допунама у закону о поступку судском у грађанским парницама од 19. априла 1885. године (у даљем тексту: Измене из 1885. године), *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији*, бр. 41/1885.

²⁴ Законик о поступку судском у грађанским парницама са свима изменама и допунама (у даљем тексту: Законик из 1865. године), Београд 1917.

²⁵ Распис министра правде свим првостепеним судовима од 28. новембра 1867. године, *Србске новине*, број 158 од 9. децембра 1867, 691.

²⁶ Ђорђе Јовановић Пржић, *Начело „извршне силе“ у грађ. стварима, Порођа – лист за правне и државне науке*, број 16 од 10. (22.) јуна 1881, 241-242.

Једино што је била обавеза парничне странке која тражи поновљење или њеног пуномоћника да, уколико је захтев уложен у току парнице а пресуда је у међувремену постала извршна, достави извршну пресуду поступајућем суду како би била прикључена парничним списима.²⁷

Законик није регулисао питање да ли се може поновити парница вође-на пред изабраним судом. У чл. 444 су наведени случајеви у којима је била дозвољена жалба против пресуде изабраног суда, али о поновљењу парнице није било речи. Зато је Ужички окружни суд у примедбама изнетим 1872. на законски пројекат министра правде Стојана Вељковића предложио допуну основне законске одредбе новим ставом. Чл. 444а је, по мишљењу судија, требало да гласи: „Другијех правнијех срестава против пресуде изабраног суда не може бити, па ни поновљења парнице пресуђене избранијем судом.“²⁸ Судије су, дакле, сматрале да је потребно изричито законом искључити могућност улагања ванредних правних лекова против пресуде изабраног суда. Како нацрт никад није озакоњен ни предложена измена није усвојена, а касније није ни било законских предлога у том правцу.

Наравно, будући да се избрани суд формира *ad hoc* и по доношењу пресуде престаје да постоји, мислило се на поновљење пред редовним, окружним судом који би био надлежан да поступа у првом степену. С обзиром на то да је у овом погледу постојала правна празнина, у пракси највише судске инстанце је ово питање неједнообразно решавано.²⁹ Касациони суд је у једном случају стао на становиште да се поновљење може тражити пред редовним судом месно надлежним према пребивалишту дужника (*actor sequitur forum rei*) да решава по жалби на пресуду изабраног суда коју је овлашћен да оснажи или поништи.³⁰

5. РАЗЛОЗИ ЗА ИЗЈАВЉИВАЊЕ ПРАВНОГ ЛЕКА

Поновљење парнице могло се тражити из више разлога који се у основи деле у неколико група. У прву групу спадају процесне повреде и то не свих, већ само појединих процесних начела. Разлог за понављање поступка била је повреда начела непристрасности и објективности суђења учешћем у доношењу побјигане одлуке судије који је по закону морао бити изузет (чл. 426,

²⁷ Адвокат Марко Стојановић Суду округа Београдског 28. септембра 1872, АС, фонд *Поклони и оикуји* (у даљем тексту: ПО), 1872, бр. 46/10, л. 3.

²⁸ Примјетбе Ужичког окружног суда, л. 23.

²⁹ На неуједначеност судске праксе указао је адвокат Стеван Максимовић у случају бр. 1 *Збирке суцких решења и чланака о љраву III*, Београд 1879, 5-11.

³⁰ Предпис Касационог суда од 4. марта 1880. године бр. 909 у *Нова збирка начелних одлука одељења и оиццих седница Касационог суда I* (у даљем тексту: *Нова збирка одлука*), скупио и уредио Стеван Максимовић, Пожаревац 1894, 207-208.

тач. 3). Правни лек се могао уложити и у случају кршења начела *ne bis in idem*, уколико је, иако је ствар била *res iudicata*, о истом предмету вођена још једна парница окончана пресудом за коју предлагач понављања није знао (чл. 426, тач. 8).³¹ Ова тачка је допуњена 1900. године у том смислу да је правно средство дозвољено и уколико би о истом предмету постојале две извршне пресуде, које би једна другу искључивале.³²

Остали разлози суштински имају обележје и значај нових чињеница и доказа, и могу се сврстати у две подгрупе. У првој су одређена кривична дела која су утицала на законитост побијане одлуке. Поновљење поступка могло се захтевати ако је судија био подмићен (чл. 426, тач. 1) или је под утицајем више власти противзаконито пресудио (чл. 426, тач. 2), када се побијана одлука заснивала на исправи која је фалсификована (чл. 426, тач. 4), на лажном исказу сведока или вештака (чл. 426, тач. 5), на лажно положеној заклетви (чл. 426, тач. 6) или превари пуномоћника или противне странке (чл. 426, тач. 7). Постојање ових разлога морало је бити доказано правоснажном осуђујућом кривичном пресудом (чл. 428). Уколико би незадовољна странка затражила поновљење парнице у току трајања кривичног поступка, парнични суд је био дужан да се уздржи од сваког даљег поступања до правоснажног окончања кривичног поступка аналогно чл. 174 Законика из 1865. године.³³

Повод за поновљење парнице могле су бити и нове чињенице и докази *stricto sensu*. Понављање поступка се могло захтевати ако би странка сазнала за нове исправе које су до тада биле у поседу противне странке или за нове доказе на основу којих би за предлагача могла бити донета повољнија одлука од оне коју напада. Ванредни правни лек се могао употребити и ако неко двапут учини нешто што је био дужан да учини само једанпут, или се странка позивала на сведоке или исправе које није могла употребити до окончања парнице, па се стекну услови да се сведоци појаве пред судом или се пронађе изгубљена исправа (чл. 426, тач. 9-12).³⁴

³¹ Законик из 1865. године.

³² Закон о изменама и допунама у закону о поступку судском у грађанским парницама од 17. јануара 1900, АС, фонд *Народна скупштина* (у даљем тексту: НС), фасцикла (у даљем тексту: Ф) XII, ред (у даљем тексту: р.) 43/1900. Тек три године касније измене и допуне су штапане у службеном зборнику закона и уредаба (вид. *Зборник закона и уредаба у Краљевини Србији*, бр. 55/1903).

³³ Решење Касационог суда од 8. јануара 1868, *Србске новине*, број 24 од 24. фебруара 1868, 96.

³⁴ Судови су различито тумачили тачку 9 која гласи: „да страна не бивша у своме делу, није знала за доказе, које би при вођењу парнице с ползом употребити могла, па доцније те доказе набавила.” У једном случају тужилац је у току вођења парнице ради наплате дуга умро, и његов син је наставио поступак по доказима које је његов покојни отац навео у тужби, и спор изгубио. Пронашавши нове доказе затражио је поновљење парнице али га је првостепени суд својим решењем од 10. децембра 1881. године бр. 22.309 одбио од тражења уз аргументацију да је он при вођењу прве парнице био у *свом делу* (курзив М. К.) јер је по

Уколико је тужилац накнадно сазнао за суштинске недостатке суђења или пресуде или нове доказе од одлучујућег значаја за његов успех у спору, али у моменту сазнања није могао више да их употреби у парници, поновљење је било дозвољено у нарочито строгим, преклузивним роковима. Субјективни рок износио је шест недеља од сазнања за недостатке и доказе, а објективни рок износио је три године од извршења пресуде по првој парници како за покретне, тако и за непокретне ствари (чл. 426, тач. 13). Странка која је тражила понављање парнице због појаве нових доказа за које није знала у току поступка, а који су од одлучујуће важности за њен успех у парници, могла је положити главну заклетву на своју тврдњу да су за њу ти докази објективно нови (чл. 281 у вези са чл. 186 Законика из 1865. године).³⁵ Међутим, суд је слободно процењивао кредибилитет молиоца и није морао *a priori* сваком ко понуди заклетву и да дозволи њено полагање. Уколико је заклетву нудило лице које је правоснажном пресудом осуђено на губитак грађанске части, суд му је могао дозволити полагање заклетве једино ако се противна страна томе није противила (чл. 265 Законика). Када се парничар који је добио парницу позивао на осуду која дискредитује подносиоца захтева за поновљење, суд је био дужан да заклетву одбије.³⁶

У случају да се тражило поновљење због појаве нових доказа, било је потребно да се кумулативно стекну оба услова, односно да је странка накнадно сазнала за нови доказ, који при том мора бити таквих својстава да је од „решавајуће важности” за њен успех у спору. У противном, молилац би био одбијен од тражења.³⁷ У јуриспруденцији највише судске инстанце узето је становиште да ти докази не само да су морали бити објективно нови,

чл. 394 Грађанског законика он наследник права и обавеза свог оца. Касациони суд је укинуо првостепено решење уз образложење да је тужилац у првом спору био само у *свом њраву* као наследник свог покојног оца, али не и у *свом делу*. Ово стога што је спор покренуо његов отац, и он се у току парнице служио доказима које је његов отац за своје – очево – право употребио. Нижи суд је ове примедбе уважио и дозволио тражено поновљење. – *Право – лисџ за њравне науке и њравосуђе*, број 4, април 1885, 122.

³⁵ По одредбама чл. 270 и 271 Законика из 1865. године, заклетва се досуђивала само парничним странкама или онима, који од ових своје право доводе, између осталих, и заступницима и пуномоћницима правних лица. Међутим, да би пуномоћници могли да положе заклетву да су за доказе од одлучујуће важности за успех у спору сазнали тек када више нису могли да их употребе, потребно је да су били пуномоћници и у време вођења прве парнице. Уколико пуномоћници нису заступали правно лице у првој парници, нису могли полагати заклетву на околности да су докази за њих објективно нови јер нису имали никакву процесну улогу у време појаве тих доказа, тако да би поновљење по овом основу било одбијено. – *Из суднице, Пороиша – лисџ за њравне и државне науке*, бројеви 27 и 28 од 30. септембра и 10. октобра (12. и 22. октобра) 1880, 435-436.

³⁶ Решење Суда окружија Пожаревачког 25. новембра 1868, АС, ПО, 1868, бр. 109/11, л. 3-4.

³⁷ Решење Суда округа Београдског од 16. новембра 1872, АС, ПО, 1872, бр. 46/10, л. 5.

већ су морали бити и друге врсте у односу на оне изведене у првостепеном поступку.³⁸

У случају да се тражило поновљење због појаве нових, пресудно важних доказа, суд је био дужан да закаже рочиште на којем ће извести предложене доказе и одлучити да ли има места поновљењу парнице.³⁹ На рочиште су се позивале обе парничне странке, с тим што изостанак уредно позваног туженог није производио никакве процесне последице, односно рочиште се у таквој ситуацији не би одлагало. Уколико је тужилац ангажовао пуномоћника, позив за рочиште био је адресован на њега, и било је довољно његово присуство да би се рочиште одржало.⁴⁰

У свим осталим случајевима понављање поступка се могло тражити само у објективном року од три године од наступања извршности пресуде за покретне ствари, односно десет година за непокретне (чл. 429).⁴¹ Готово идентични разлози за поновљење парнице и исти рокови за улагање правног лека били су предвиђени и претходним парничним закоником из 1860. године.⁴²

6. ПОСТУПАК ПО ПРЕДЛОГУ ЗА ПОНОВЉЕЊЕ ПАРНИЦЕ

Понављање парнице у начелу није било дозвољено уколико је поступак окончан поравнањем или главном заклетвом, осим када би се доказало да је поравнање засновано на превари а главна заклетва на кривоклетству, или да су у истој ствари изречене две пресуде (чл. 427). Улагање ванредног правног лека није задржавало извршење пресуде, изузев ако предлагач не би на томе нарочито инсистирао и положио обезбеђење у новцу, или би се конституисала залога на његовим покретним или непокретним стварима.⁴³

³⁸ *Тумачење ѿачке 13 чл. 426 грађ. ѿсѿуйка у Нова збирка одлука I*, 202-203.

³⁹ Тако је у једном случају Касациони суд укинуо решење Ваљевског првостепеног суда јер није дозволио незадовољној странци полагање заклетве на околност да је сазнао за сведоке чији исказ је могао довести до за њега повољније пресуде, да је за њих знао у току првостепеног поступка. Касациони суд је стао на становиште да је првостепени суд морао дозволити предлагачу полагање заклетве, а потом заказати рочиште ради саслушања нових сведока на околности на које се жалитељ позива. Случај бр. 48 у Стеван Максимовић, *Збирка суџких решења и чланака о ѿраву I*, Београд 1876, 151-153.

⁴⁰ Позив на рочиште упућен 28. октобра 1872, АС, ПО, 1872, бр. 46/10, л. 4.

⁴¹ Законик из 1865. године.

⁴² Вид. чл. 276-277 Законика о поступку судејском у грађанским парницама за Књажество Србију (у даљем тексту: Законик из 1860. године), Београд 1860.

⁴³ По одредбама ранијег парничног законодавства поновљење парнице је било по правилу суспензиван правни лек. Једино уколико предлагач у року од осам дана од када му је достављено решење којим му се налаже полагање обезбеђења то не учини, пресуда се могла извршити. Вид. чл. 668 Законика из 1853. године и чл. 278 Законика из 1860. године

Решење о одлагању извршења достављало се надлежном суду да га прикључи парничним списима (чл. 430).⁴⁴

Законик је оставио отвореним питање да ли се радило о деволутивном или ремонстративном правном леку, односно да ли је о њему одлучивао суд вишег ранга или онај који је донео побијану одлуку. Само први процесни законик из 1853. године децидирано је прописао да се обновљење парнице тражило од првостепеног суда пред којим је вођен поступак, и да се њему подносила тужба са новим доказима (чл. 667). Вероватно је овакво процесно решење засновано на претпоставци да, будући да се правни лек најчешће изјављивао због појаве нових чињеница и доказа а не због разлога који би указивали на погрешан рад суда, нема сметњи да о правном средству решава суд који је одлучивао и у првом степену.

Неуким парничним странкама није било нејасно само којој судској инстанци се изјављује правни лек, већ и који је државни орган *уопштије* надлежан да решава по захтеву за поновљење парнице. Иако ово правно средство није представљало оригиналну творевину српског законописца, а уз то је било предвиђено и у ранијим процесним кодификацијама, просечни молилац поновљења поступка врло често није схватао како у пракси функционише принцип поделе власти. Тако је у архивској грађи фонда *Народна скупштина* сачувана молба коју је предлагач поновљења парнице вођене ради поништаја облигације пред Ваљевским окружним судом поднео Скупштини 1878. године. Из садржине документа се може недвосмислено закључити да се молилац није ни обраћао суду за поновљење пре него што је упутио захтев законодавном телу.⁴⁵ Скупштински одбор за молбе и жалбе одбио је странку од тражења и упутио је на суд, уз аргументацију да одлучивање о поновљењу парнице спада у судску надлежност.⁴⁶

У другом случају захтев за поновљење парнице адресован је на министра правде, којем се странка заинтересована за обнову поступка вођеног пред Судом општине Плешинске због службености обраћала као „највећем тумачу закона српског“. Уздајући се у правичност министра, жалилац га је молио да поништи решење Касационог суда којим је његова жалба одбијена као неоснована, и дозволи му обнову парнице како би заштитио своја законска права.⁴⁷ Позивајући се на чл. 147 Устава према којем су судови у изрицању правде независни, те тако њихове одлуке не подлежу оцени управне власти,⁴⁸

⁴⁴ Законик из 1865. године.

⁴⁵ Захтев за поновљење парнице од 12. децембра 1878, АС, НС, Ф. II, р. 12/1878, л. 19.

⁴⁶ Одбор скупштински за молбе и жалбе 12. фебруара 1879, АС, НС, Ф. II, р. 12/1878, л. 20.

⁴⁷ Вукосав Аксентијевић из Ладојевића среза Студеничког Господину Министру правде 30. априла 1892, АС, МП, 1892, бр. 25, л. 1.

⁴⁸ Устав Краљевине Србије проглашен 22. децембра 1888. године на Великој народној скупштини држаој у Београду месеца децембра 1888. године, Београд 1888, 43.

министарство правде је известило жалиоца да му министар по овој ствари не може дати тражено задовољење.⁴⁹

Чл. 431 у првобитној редакцији није предвиђао достављање тужбе за поновљење противној странци на одговор. Чим буде затражено поновљење, суд је заказивао рочиште на којем би, након што испита све релевантне околности, донео решење којим се или поновљење дозвољава или предлог одбија. Против тог решења била је дозвољена жалба Касационом суду.⁵⁰ О поднетој жалби одлучивало је одељење Касационог суда својим решењем којим се могло оснажити или укинути решење првостепеног суда. Против одлуке највише судске инстанце није било дозвољено улагање даљих правних лекова, нити је Касациони суд био надлежан да упућује примедбе првостепеном суду о којима би се, уколико их адресат не би прихватио, одлучивало у општој седници Касације.⁵¹ У складу са начелом обостраног саслушања странака процесним изменама ст. 1 чл. 431 Законика из 1885. године нормирано је достављање тужбе противној странци на одговор како би могла да се изјасни о основаности предлога пре одржавања рочишта.⁵²

Поновљење парнице могло се тражити само једанпут, свако друго тражење било би одбачено по службеној дужности (чл. 432).⁵³ У томе су сагласна сва три процесна парнична законика.⁵⁴ Оно што закон није регулисао је да ли се поновљење може тражити више пута и по различитим основама за све време док прописани рок траје, или само једанпут у строгом смислу речи. Односно, да ли странка којој није дозвољено поновљење може поново у законском року иницирати покретање поступка позивајући се на неку другу од укупно тринаест тачака чл. 426 Законика из 1865. године, све док не добије поновљење и парницу опет не изгуби. Мада је судска пракса у почетку била колебљива по овом питању, новија јуриспруденција заузела је неподељен став да се понављање поступка може дозволити само једанпут у најужем значењу речи, јер се изузетак од општег правила да сваку коначну пресуду по истеку парционог рока треба извршити мора крајње рестриктивно тумачити. С друге стране, свакако није била интенција законодавца да неограниченом употребом правног лека дозволи шиканирање странке која је успела у спору и угрози ауторитет судских одлука.⁵⁵

⁴⁹ Министарство правде 5. маја 1892, АС, МП, 1892, бр. 25, л. 3.

⁵⁰ Законик о поступку судском у грађанским парницама за Књажество Србију, Београд 1865.

⁵¹ II Одељење Касационог суда 21. марта 1873, АС, ПО, 1873, бр. 46/10, л. 8.

⁵² Измене из 1885. године.

⁵³ Законик из 1865. године.

⁵⁴ Вид. чл. 672 Законика из 1853. године и чл. 280 Законика из 1860. године.

⁵⁵ Одлука опште седнице од 10. августа 1905. године бр. 6512, нав. према *Грађански судски йосџуџак Краљевине Србије йројџумачен одлукама Државнога савџша и ойџџие седнице и одељења Касационога суда* (у даљем тексту: *Грађански судски йосџуџак*), средно

Услед неједнообразног одлучивања да ли судија који је судио спор у нижем или изабраном суду мора бити, сходно тач. 7 чл. 53 Законика изузет од решавања о поновљењу наведеног спора у вишем суду, општа седница Касационог суда је тим поводом заузела начелан став (одлука бр. 11447 од 15. марта 1903. године). У њему је наведено како се смисао изузећа огледа у томе да се не дозволи да исти судија који је судио у првом степену контролише правилност и законитост судске одлуке у другој инстанци. Како се у случају поновљења радило о спору који је већ мериторно расправљен другостепеном одлуком, процењивало се само са формалне стране да ли су поднети докази довољни да се дозволи поновљење. Уколико би судија који је решавао спор у нижем суду одлучивао о поновљењу већ окончаног спора, он би тада испитивао исти предмет са потпуно друге стране и не би могао доћи у колизију са својим већ раније заузетим ставом, те стога и није постојао разлог да буде изузет из одлучивања.⁵⁶

7. ЗАКЉУЧАК

С обзиром на то да је поновљење парнице представљало једини ванредни правни лек по одредбама Законика о грађанском судском поступку из 1865. године, могућности за његово коришћење су биле врло широко постављене. Разлози због којих се могао уложити правни лек били су формулисани у чак тринаест тачака које су обухватале појаву нових чињеница и доказа, повреде процесних начела и случајеве у којима је пресуда заснована на кривичном делу доказаном правоснажном осуђујућом кривичном пресудом. Дакле, поновљење парнице се могло тражити из читавог низа таксативно наведених разлога који су могли утицати на правилност и законитост донете одлуке. На широке могућности коришћења овог правног средства није указивао само велики број разлога због којих се могло изјавити правно средство, већ и карактеристике одлуке чије се укидање тражило. Наиме, правни лек

Гојко Никетић, Београд 1921, 354-356. На исти начин је ово питање решено и Одлуком Касационог суда од 31. октобра 1901. године бр. 8505 у чијем је образложењу наведено да, уколико је захтев за поновљењем већ једном одбијен као неуместан и недоказан, поновљени захтев је надлежни суд био дужан да одбаци по службеној дужности и без достављања тужбе на одговор противној странци и без заказивања рочишта. Супротан став је Касациони суд заузео десет година раније када је својим Решењем од 28. августа 1891. године бр. 4731 дозволио поновно тражење поновљења парничарима који су већ једном од свог тражења били одбијени. Своју одлуку највиши суд је аргументовао на тај начин да се поновљење парнице, нарочито по другом основу, може у законском року тражити све док се не добије, и док парничар поново главну парницу не изгуби. – *Из суднице, Бранич – часопис за правне и државне науке*, број 10-12, октобар-децембар 1901, 962-964.

⁵⁶ *Из суднице, Глас љрава, судсйва и админисйрације*, број 1 од 5. јануара 1903, 327-328.

је био дозвољен против правоснажних судских одлука донетих у првом или другом степену, у форми пресуде или решења, коначних или извршних. Било је довољно само да употреба редовног правног лека више није могућа без обзира на то да ли је жалба уопште и била изјављена против спорне одлуке.

Једина ограничења у коришћењу ванредног правног средства огледала су се у крајње рестриктивним условима под којима се могла поновити парница окончана поравнањем или заснована на главној заклетви, као и у ставу заузетом у судској пракси да се парница могла поновити само једном, а не више пута по различитим основама. Ипак, постављање извесних граница у употреби правног лека било је неопходно како не би била угрожена правна сигурност, ауторитет судских одлука, као ни ефикасно и економично решавање спорова.

*Maša M. Kulauzov, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
M.Kulauzov@pf.uns.ac.rs*

Retrial According to Provisions of Code of Civil Procedure from 1865

Abstract: *The article sheds light on provisions of legislation from 1865 concerning retrial as sole extraordinary legal remedy, its amendments and supplements, as well as judicial practice regarding repetition of judicial proceedings. Party in a civil lawsuit entitled to remedy was the plaintiff who had been considering himself aggrieved by a court decision from which no appeal was longer allowed, and who came into possession of new and important matter of evidence. It is necessary that, at the time when a decision was passed, that evidence, after the exercise of due diligence, was not within his knowledge or could not be produced by him. Party might apply for a retrial only if there is strict proof for such allegation. Otherwise, when it appears to the court that there was not sufficient ground for a retrial, application would be rejected. Besides additional evidence, the paper also deals with other reasons to apply for a retrial, such as errors in judicial procedure and unlawfulnesses in court decisions. The author emphasizes that, according to provisions of Code from 1865, retrial could not had been granted without previous notice to the opposite party; nor could be retried lawsuit that had been adjusted by lawful agreement or compromise, with notably rare exceptions. This aforementioned restrictions in application of legal remedy were vitally important for preserving judicial authority, court efficiency and principle of legal certainty.*

Keywords: *Legislation on civil procedure, civil proceedings, final court decisions, retrial, Court of Cassation.*

Датум пријема рада: 15.11.2017.